

Kavecsánszki Máté

„...gonosz kivansagokat hizlalvan jattzassal es tanzolással.” A Praxis Pietatis korának táncellenessége

„Hald meg ezt, es reszkess meg,
Oh hivsagos időnek hivsagos iffiusaga!
Oh mindenestül meg hidegedett
es az Isten kegyelmének erzésétül üres szív!
(Medgyesi Pál)¹

Bevezetés

A kora újkori protestáns egyházak és a népi-jobbági közösségek profán kulturális gyakorlatainak kapcsolatára vonatkozó kutatásaim középpontjában a népi nevetéskultúra jelenségei, különösképpen a tánc kultúra és szokáskörnyezete áll.² A tánc kultúra elmúlt életvilágokban betöltött szerepének vizsgálatakor a kulturális jelenségek teljességre törekvő értelmezése, az életvilágok komplex megragadása az egyik fő kutatói cél. Nem csupán a tánc kultúra korabeli helyzetének, a korabeli közösségek életében betöltött szerepének a vizsgálata feladat, hanem a szabályozó, társadalmi kontrollt gyakorló intézmények gondolkodásának és cselekvési tereinek rekonstruálása is a tánc kultúra és szokáskörnyezete tekintetében. Az erre vonatkozó források feltárása és értelmezése még mindig sok feladatot tartogat. Magyarországi vonatkozásban ezek a források gyakorlatilag a protestáns egyházi irodalmat jelentik, amelyek vizsgálata nem csupán tánc történeti jelentőségű, hanem éppen a táncolás teológiai értelmezésén (annak változásán) keresztül rávilágítanak a korai protestantizmus jónéhány lényeges kultúrtörténeti, illetve teológiai aspektusára is. A kora újkori tánc tilalmak vizsgálatához általam szükségesnek vélt megközelítési módjait, céljait, feladatait és módszereit fokozatosan alakítottam ki az elmúlt évek alatt. Az alapvető példa Tóvay Nagy Péter munkássága volt és maradt.³ A témában végzett kutatásaim az általa elindított irány egy másik vágányán futnak és inkább új társadalom- és kultúrtörténeti, illetve történeti antropológiai szemléletet követnek.

Az alább következő tanulmány a kora újkori tiszántúli református táncellenesség csupán egyetlen, rövid időszakával foglalkozik, főképp a hazai puritanizmus korai és elsősorban

¹ Medgyesi, 1636. 550–551. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636], 139. A címben szereplő idézet helye: Medgyesi, 1636, 548–549. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636], 137–138.

² Jelen tanulmány létrejöttét a Szegedi Kis István Ösztöndíj keretében a Magyar Kultúráért Alapítvány támogatta a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság, mint Kezelő közreműködésével. A szerző a Debreceni Egyetem Néprajztudományi és Muzeológiai Intézetének egyetemi docense. A támogatási időszakban elért eredményekről lásd: Kavecsánszki, 2025a. 59–64.

³ Lásd többek között Tóvay Nagy, 2004. 169–260; 2013. 69–88; 2018. 9–26.

debreceni szakaszával. Azzal az átmeneti időszakokkal tehát, amely a 16. századi hitvitázó korszakot a debreceni prédikátorok nagy táncellenes dörgedelmeinek megjelenésével köti össze.⁴

Háttér

Az 1646. évi szatmárnémeti zsinat még a klasszikus ortodox ígéhirdetés és gyülekezeti élet megtartása mellett hozott döntést,⁵ de már hallhatóvá váltak azok a hangok, amelyek az erkölcsi normák szigorúbb szabályozására, a kegyes élet gyakorlásának individuálisabb, a közösségi szinttől elemelt formáinak ösztönzésére szólítottak fel. A századvégen Debrecenben felvirágzó puritán irodalom, köztük a korszak legjelentősebb táncbíráló prédikációinak elkészítéséhez azonban még hosszú út vezetett. Tanulmányomban e közties idősakra koncentrálok. Arra tehát, amely az ortodox táncellenesség 16. századi, Meliustól Tolnai Decsi Gáspár prédikációgyűjteményéig terjedő időszak és a 17. század végi, jellemzően a Martonfalvi-körhöz kapcsolódó prédikátorok táncellenes írásainak megjelenése között jelölhető ki. Vizsgálatom tehát a 17. század negyvenes és ötvenes éveire terjed ki, középpontjában pedig Megyesi Pál, illetve a tőle elválaszthatatlan puritanizmus áll.⁶ Főleg azokat a tényezőket veszem szemügyre, amelyek alapul szolgálnak majd a 17. század végi nagy táncellenes puritán prédikációknak, illetve az azok hátterét jelentő zsinati rendelkezéseknek.

A vizsgált korszak mérföldköveinek Tolnai Dali János (1606–1660) sárospataki fellépése, az 1638. évi debreceni zsinat puritánellenes lépései,⁷ az 1646-os gönci zsinat határozatai, az 1646-os szatmárnémeti zsinat puritanizmust elítélő, illetve az 1656-os sárospataki zsinat azt támogató állásfoglalása tekinthetők.⁸

A negyvenes és ötvenes évek debreceni mérföldköveit tekintve egyértelműen az 1657-es esztendő jelenti a legfontosabb évet. Nem csupán a balvégtetű lengyelországi hadjárat következményei (a város környékének hadszíntérré válása) miatt, hanem a debreceni egyházi életben bekövetkező változások, így főként Komáromi Csipkés György (1628–1678) első papi tisztségbe helyezése, az új kollégiumi törvények megalkotása, Dobozi István főbíróvá választása okán is.

Ekkorra, tehát a 17. század közepére a Debrecen környéki református táncbíráló prédikációirodalom már jó háromnegyed évszázadnyi előzményre tekinthetett vissza. A 16. század derekán Melius Juhász Péter (1532–1572) több munkájában is feltűnt a táncolásnak a pazarló életvitellel, az Isten tiszteletére rendelt idő szabotálásával, illetve a paráznság bűnével való kapcsolata. Melius korában, illetve a 16. század második felében sorra születtek olyan egyházkormányzati határozatok, amelyek tiltották a táncolást, néha direkt módon, olykor a szokáskörnyezet (pl. lakodalom) megregulázásán keresztül.⁹

⁴ A kora újkori táncellenesség egyéb korszakaival foglalkozó írásaim, többek között Kavecsánszki, 2019. 9–34; 2024. 188–211; 2025b. 317–342.

⁵ Csorba, 2008a. 48.

⁶ Luffy, 2008. 15.

⁷ Az angliai tanulmányutakat 1638-tól tartották egyre veszélyesebbnek a puritán eszme terjedése miatt. Ennek nyomai már az 1631-es nyírbátori zsinaton is látszottak. Az 1638. szeptember 22-i debreceni zsinatra a Londoni Liga februári megalakítása után, nem sokkal Tolnai Dali János hazatérését követően került sor. Fazakas, 2008. 136.

⁸ Luffy, 2008. 15.

⁹ Utóbbira példa az 1555. évi erdődi zsinat és az 1566. évi gönci zsinat. A század legegységesebb táncellenes határozatait egyrészt az 1562. évi Debrecen-Egervölgyi Hitvallás, másrészt az 1576. évi hercegszöllősi zsinat eredményeképp egy évvel később megjelent hercegszöllősi kánonok tartalmazzák. Egyértelmű tilalmat fogalmaz meg a táncolással kapcsolatban az 1595. évi Felső-magyarországi cikkek 44. rendelkezése is.

Addig, amíg Meliusnál a táncolás kérdése a prédikációk toposz-szerű elemeként, nem pedig önállóan is értelmezendő vétekként/bűnként jelent meg, tehát jellemzően egy bűnlajstrom részeként, a század végéről már van példánk a táncolás önálló vétekként való értelmezésére is. (Tolnai) Decsi Gáspár (? – Tolna, 1597) 1582-ben Debrecenben jelentette meg *Az vtolsó üdőben eginehani regnalo bűnökről valo praedikatiok, tudni illik, Első az Bűnről. Második az Reszegsegről. Harmadik az Paraznasagrol. Negyedik az Tanczrol* című gyűjteményét, amelyet 1584-ben Nagyváradon is kiadtak.¹⁰ Az első olyan táncellenes prédikációról van szó, amely egyrészt jelentős terjedelemben foglalkozik a táncolás kérdésével, másrészt kísérletet tesz a táncellenes érvek bibliai alátámasztására, emellett a táncolás vétkét továbbra is egy bűnkomplexum részeként értelmezi. Azonban még e munkára is elsősorban az akkurátus, ortodox dogmatikai megközelítés jellemző.

A Praxis Pietatis

A 17. század első felében azonban változás érzékelhető a táncellenesség hangnemében. A lassan bontakozó puritanizmus a tánc megítélését nem az írásmagyarázat tekintetében helyezte új megvilágításba,¹¹ a puritán munkák táncellenes locusai a 16. századiakhoz hasonló mintázatot mutatnak, hanem személyesebb tónust kapott, az üdvösség felé haladó egyéni út, a praxis pietatis egyik akadályaként tűnt fel. E tekintetben viszont a tánc vétkének megítélése is szigorúbb és jóval gyakorlatiasabb megközelítésű lett. Ahogyan Erdős Zoltán megfogalmazta, „A kereszténység így nem elsősorban teológiai tudást jelent, hanem napi életgyakorlatot. A puritán szövegek ezért azt a célt szolgálták, hogy tanácsot adjanak az átlagembernek az élete minden területére kiterjedően, rámutatva bűnös voltára és a megtérés szükségességére.”¹²

A bűnök személyes hangvételű megközelítése a táncolás tekintetében is érvényes, már a Medgyesi Pál-féle Praxis Pietatis fordítás (első megjelenése Debrecen, 1636) esetében is. A Praxis Pietatis-t a táncról, táncolásról való gondolkodás kapcsán azért kell kiemelni – noha a mű egészéhez képest minimális terjedelemben foglalkozik a kérdéssel – mert olyan sikerkönyvről van szó, amely jelentős hatást gyakorolt a korszak olvasóira, a kegyességi irány követőire. Írója, Lewis Bayly (1575–1631) az Erzsébet-kori Anglia puritán gondolkodója, Bangor püspöke volt, aki szerint a kegyességet, a pietas-t naponta kell gyakorolni és az élet minden apró részletére ki kell terjeszteni.¹³ Műve eszkatologikus felütésű, de nem az előző század wittenbergi történelemszemléletét követi: a világtörténelmi események teológiai magyarázása helyett ugyanis ő „a hétköznapok nyomorúságából teremt eszkatologikus keretet, drámai módon jelenítve meg az ember végzetes elesettségét.”¹⁴

Medgyesi Pál (1604–1663) Bártfán és Debrecenben tanult, majd Debrecen város támogatásával került az Odera menti Frankfurtba, Leidenbe, végül az angol puritanizmus központjába, Cambridge-be. Hazatérve Szinyérváralján, Munkácson és Váradon teljesített lelkészi szolgálatot, majd 1638-ban I. Rákóczi György udvari papja lett. 1651-től Nagybányán lelkész, majd 1652-től Lorántffy Zsuzsanna udvari papja volt Sárospatakon. Később – a

¹⁰ Erről részletesen lásd Kavacsánszki, 2019. 9–34.

¹¹ E helyen jegyzem meg, hogy a puritanizmus kifejezést nem az ortodoxia ellenpárjaként használom. A 17. századi táncellenes prédikációk esetében is megfigyelhető, hogy a szerző munkásságában egyszerre mutathatók ki ortodoxnak, illetve puritánnak tartott vonások. Az ortodox–puritán merev szembeállítás cáfolatáról lásd például Csorba, 2008a. 57–59. és Péntes, 2014. 199.

¹² Erdős, 2008. 67–68.

¹³ Bayly-ról lásd Petrőczy, 1997. 640–641.

¹⁴ Győri L., 2003. 280.

balsikerű lengyelországi hadjáratot követően a Rákócziaktól elfordulva – Barcsay fejedelem híve. Az 1640-es évektől homiletikai vitát folytatott Geleji Katona István püspökkel,¹⁵ aki 1646-ban a szatmárnémeti zsinaton puritánellenes határozatot fogadtatott el. Medgyesi műveiben a Magyarországon az előző században igen nagy hatást gyakorló wittenbergi történelemszemlélet és a Bayly-féle eszkatológia hatása együttesen érvényesült és így vizionált a magyarság számára nemzeti pusztulást.¹⁶

A Medgyesi-féle Praxis-fordítás, amelyet még Cambridge-ben kezdett el, először Debrecenben jelent meg 1636-ban, majd 1638-ban Lőcsén, 1640-ben Bártfán, 1641-ben ismét Lőcsén, 1643-ban Váradon – a szerző kiadásról-kiadásra alakította könyve szövegét,¹⁷ majd Medgyesi halála után a század folyamán még kétszer kiadták a váradi edíciót alapul véve, ráadásul épp a gúnyzétvezetben: 1677-ben Kolozsvárott és 1678-ban Lőcsén.¹⁸

A Praxis Pietatis alapötlete tehát nem Magyarországon született, ugyanakkor az élet azon hétköznapi (és ünnepnap) kérdéseivel – test és lélek harcával – foglalkozik, amelyek időtől és helytől függetlenek. A bűnös ember megszólításakor („Oh nyavalyas Ember, hol kezdgyem vég nélkül való nyavalyásságnodnak meg-írását!”)¹⁹ a lelki ráhatás eszközeit alkalmazza, erőteljes, szigorú hangvétellel, olykor naturalisztikus ábrázolásokkal.²⁰ Eszkatologikus hangulata jól illeszkedik az előző század hasonló megoldásaihoz, ugyanakkor egybecseng a puritán törekvésekkel, ami a könyvet népszerűvé tette az egész 17. században, hiszen jól illeszkedett a korszak magyar közhangulatához, életérzéséhez.²¹

A Praxis Pietatis alapvetően az egyénre koncentrál. Az öregedő „undok” test naturalisztikus és igen felkavaró ábrázolását követően a közelgő halálra váró bűnös lélek kórságairól, majd az újjá nem született és így elkárhozó embernek az élet utolsó órájában, a bűnnel való szembesüléséről fest megrázó képet, amelyben a táncolás hiábavalóságának gondolata is megjelenik. „Jay Istenem menyiszer rettenettek engem az rettenetes nappal az Isten igejenek hiv Praedicatori, de tsak tréfanak tartottam azt. [...] Mert mitsoda örömöm maradt mar mostanra minden en elebbi testi gyönyörűségimből, mellyekben egész minden kedvemet főkeppen helyeztetem vala? Nem tsak hitegető álmok voltak azok, es immar mint valami üres árnyék tsak el-multak: de az mely örök büntetést ez rövid testi gyönyörködtetésekert kell el-szenyednem, annak tsak gondolatya-is már szinten ugy kinez mint ha az Pokol tüzében volnek. [...] Minden vigsgaim lám tsak szem pillanatig valok voltak; es alig kezdhettem magamat gyönyörködtetni azokkal, azonban elmultanak: nyavalyaim ellenben imé örökké-valok [...] Oh vayha azokat az Orákat, mellyeket kartyazásban tanzolasban, jadzazásban, es egyeb haszontalan magam gyakorlasimban el-mulattam; Szent Írás olvasásban, pradicatio halgatasban, Ur Vatsorajanak el fogadasában, bűneimnek siratasában, böytelesben, vigyazásban es imadkozásban töltöttem volna-el, hogy en mostan az örök ditsősegnek bizonyos reménsége alat mehetnék ki ez testből!”²²

Alapvetően más hangvétel ez, mint a korábbi század száraz dogmatikai megközelítése. Ez jól megfigyelhető a táncolással kapcsolatos vélekedésekben is, amely A kegyesség gyakorlásának negyedik lelkiismereti akadályának („Az Isten irgalmassága felől való nem jól értés”) taglalásakor

¹⁵ Geleji Katona István 1640-től kapcsolódott be aktívan a puritán-kérdésbe. Fazakas, 2008. 134–135.

¹⁶ Az életrajzi adatokat lásd Győri L., 2003. 281–282.

¹⁷ Fazakas, 2005. 117.

¹⁸ A kiadásokról lásd Győri L., 2003. 283–285., Fazakas, 2005. 117. és Fekete, 2008. 179–184.

¹⁹ Medgyesi, 1636. 72.

²⁰ Bán Imre a Medgyesi-féle Praxis pietatisban a „manierista stílusékítés” szép példáit ismeri fel. Lásd Bán, 1976. 171, 174.

²¹ Lásd részletesen Győri L., 2003. 291–292.

²² Medgyesi, 1636. 102–104.

kerül elő, jóllehet ez esetben még csupán mellékszálként: „Az kétségbe eses, nints oly veszedelmes, mint effele kelleténel fellyebb valo hitel, tulydonitas. Mert az egész Szent Irasban sem olvasunk háromnál avagy négytel többet, kiket az szörnyű kétségben eses el-burítot volna. De effele vakmerő tulydonitas, sokezer lelkeket taszított a' veszedelemben, minden külső szörnyetes nélkül. Minekokáért, a' mit az Izraelbéli Asszonyi-állatok eneklenek tántzolással: Meg verte Saul az ő ezerét, David-is meg verte az ő tízezerét; ezent mondhatom en: Az Isten irgalmassaga felől valo kétségben eses el-vesztette az ő ezerét, de a' vakmerő tulydonitas, ugyan az Isten irgalmassaga felől, az ő tiz ezerét kárhóztatta el, es elevenen botsatotta Pokolban, az holot immar most, örök gyötrelomben vannak, minden könnyebbsegnek es jövendő szabadulásnak remensege nélkül.”²³

A Medgyesi által használt locus: 1Sám 18,7. A Saul és Dávid győzelmét, illetve Saul féltékenységét megörökítő sorokba foglalt táncjelenet a táncolás pozitív elbírálás alá eső, a reformáció korában is közsímt és hivatkozott locus, így Medgyesi munkájában e helyen a tánc nincs kiemelt szerepben, mondanivalója szempontjából mintegy mellékes, azért említi, mert a locusban is szerepel.²⁴

A táncolás és szokáskörnyezetének sokkal haszontalanabb voltát emeli ki ugyanakkor a Reggeli könyörgésre intő elmélkedések című fejezetben, amelyben arra inti az olvasót, hogy megfelelő rendszerességgel, megfelelő időt töltsön imádkozással: „David-is nem elegendet meg reggeli, dellyesti es estveli Könyörgesivel, hanem Ez-fel-kor-is fel-költ az Isten tiszteletire. Ha Christus Urunk meg dorgálta az maga Tanitvanyit, mivel tsak egy oraig sem vigyázának ő velle a' Könyörgesben; minemű feddesre vagy te melto, ki nagy sok időnek tartod, ha tsak egy fertaly oraig vagy is a Könyörgesben foglalatos? Holot azert egynehany orákat eltöltesz az Al-ortzásoknak, avagy egyeb jatekoknak nézéseben; sőt nehanykor egész Napokat s Eyjeket magad-is el-mulatz a' kártyásaban, kotzkazásban, tántzolásban hogy tested kedvét tehessed; hogy nem szegyenlesz egy fertaly oratskát, könyörgesben es egyeb Isteni szolgatba valo el töltésre igen soknak vélni, tartani?”²⁵

A táncolás ebben az esetben sem egyértelműen negatív kontextusban jelenik meg a többi szórakozási lehetőség között, Medgyesi mindössze az imádkozás idejének hosszával állítja párhuzamba. A Cselekedeteidnek regulái című fejezet utolsó, 10. intésében Medgyesi így vélekedik: „Nelegy akarmi mulatsagban foglalatos. A gyönyörűségben valo leg-hosszabb élés-is tsak rövid, de a' büntetes mely az aval valo nem jol elest követi, örökke valo. Tsak annyiban ely azert az szabados mulatsaggal, a' menyiben az tegedet mind testedben, elmédben alkalmasba tehet az Isteni szolgatban es egyeb keresztyeni hivatalodban jobb kedvel valo forgolodásra. Nagy a' dolog raytad, az idő pedig rövid hozzá. Es a' ki, kinek kinek tselekedeti szerint meg fizet, az aytón áll. Gondold meg menyi sok dolog vagyon meg hátra, mely restessen munkalkodtál még ez ideig, es minemű számadasod lene ha ma szolétana tegedet Urad elő az szám-adásra. Vigyázobb legy tehat ez után, hatra maradot rövid idődnék nagyubb haszonnal valo költeseben, es mikor mulatni keszéted magadat, emlekezzel meg mely kitsiny idő rendeltetet az te életedre es hogy annakokaert nem illendő azt henyeseben, hivsagban, jatodozasban es egyeb hitván hijaban valóságokban töltened: holot ha minden szempillantast tsak a' jo dolgokban töltened is, meg-is rövid volna: Mert az Ember nem a' hivsagra, játékra, es az mulatásra teremtetet, hanem Istennek

²³ Medgyesi, 1636. 257–258. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 29. A Koinónia Kiadónál megjelent szövegváltozattal kapcsolatos kritikák az e tanulmányban érintett kérdések értelmezését nem befolyásolják. A kritikákat lásd Fazakas, 2005. 121. és Petrőczy, 2008. 169.

²⁴ „Egyszer, amint hazajöttek, amikor Dávid a filiszteusok leveréséből tért vissza, kivonultak az asszonyok Saul király elé Izráel városaiból énekszóval, körtáncot lejtve, dobolva, vígan, és három húrú hangszeren játszva. A táncoló asszonyok így énekeltek: Megölt Saul ezer embert, Dávid meg tízezer embert!” (1Sám 18,6–7).

²⁵ Medgyesi, 1636. 330–331. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 62.

Vallásban való buzgo szolgálattára, es felebarattyanak hivatallya szerint való illendő hazsnára, mind ez két dolog által, az örök élet felől bizonyossa tetettetése.²⁶

A táncolás szokáskörnyezetére is utaló sorok tehát ismét inkább az időráfordítás, időpazarlás felől közelítik meg a kérdést és a lelki ráhatás finom eszközt használva kerülnek el a kifejezett tiltás megfogalmazását. Hasonló a helyzet a háznép számára javasolt reggeli könyörgés esetében is: „Es mivel szent Igéd által meg tanittatunk Oh Uram! hogy az Bálványozok, Paraznak, Fösvenyek, Hasartosok, reszegesek, Tobzodók, s több effele illeten életűek, Mennyei Orszagodat öröksegül nem birhattyak: önts d bé Sz. Lelkednek kegyelmet a' mi sziveinkben [...]”²⁷

A szombattörés a református prédikátorok, lelkészek által gyakorta ostorozott vétek, így Medgyesinél is előkerül, egy egész fejezetet szán rá A kegyesség szombatnapon való gyakorlásának igaz módjáról írott szent elmélkedések címmel. Az Úr napja megszentelésének igaz módjával kapcsolatban Medgyesi kiemeli, hogy aki az Úr napjának „nagyobb részét” a saját maga „píperzésében”, cicomázásával tölti, Jezabelhez hasonlóan az ördög munkáját végzi.²⁸ Konkrétabban fogalmaz akkor, amikor többek között – pl. vásár, sokadalom – a vásárnapi mulatozást és játékot kifejezetten tiltja, ugyanakkor csak e napra vonatkozóan: „Mindenfele mulatsagtul es játéktul, mely más időben szabados lehet. [...] Ha azért vagy magadnak, vagy szolgadnak akarsz mulatsagot szerezni, szerezd meg azt a' hat napokon, a' mellyek tied: nem az Urnak Napjan, mely sem tied sem nem a tiede. Minekokaert semminemű testi mulatsag nem szabados ez nap: hanem tsak a' mennyiben segellik az elmét, az Úrnak mentül serenyb szolgálattában.”²⁹

Valamint: „Vendegeskedestül, töltözödestül, es egyes italtul, mely miat vagy megreszegedik az ember, vagy ha nem is, alkalmatlanná leszen az Istennek szivből lélekből való szolgálattára.”³⁰

A Praxis Pietatis egyetlen kifejezetten táncellenes megnyilvánulása is a szombattöréssel kapcsolatos: „Ha pedig az más napokon szabados mulatsagok, Szombat napon nem szabadosok: sokkal inkább azok, mellyek egyáltalában soha nem szabadosok. Ki ohattya keserű siralom nélkül, midőn lattyá az Keresztyen nevéket hogy az Urnak napjat inkább a' Bacchusnak hogy nem mint az Úr Christusnak, e Vilag Megvaltojanak tiszteletire szentelik? Mert minekutanna egy oratskaig szolgállyak az Urat, külső mutogatásért, az Urnak Napjanak több részt egesszen étel, ital kedveért való le ülésben, es jatzodozasert való felkelesben töltik: Elsőben hasokat töltvén étellel, itallal meg; es annakutánna gonosz kivansagokat hizlvalyan jattzassal es tanzolással. Mely megferteztetes ellen az egész Írásmagyarazo Doctorok, mind az regiek s mind az mostaniak, az ő idejekben igen keservessen feddöztenek. Ugy annyira hogy Agoston Doctor batran allattyá hogy jobb volna Szombat nap Szántani hogy nem mint tanzolni.”³¹

Ágostont e helyen latinul is hivatkozta: „Meli enim arare quam saltare in Sabbatho. Locus: Pf: 91.”³² Az ószövetségi locusok pedig Mózes második könyvére utalnak, melyben megtalálható a szombat megtartásának kötelessége – amely a szövetség jele (2Móz 31) –, illetve az aranyborjú

²⁶ Medgyesi, 1636. 386–388. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 90–91.

²⁷ Medgyesi, 1636. 427. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 116.

²⁸ Medgyesi 2003 [1636]: 135. Vö. Sajószentpéteri későbbi munkájában: „Menthetetlen tehát és büntetésre méltó azoknak fajtalanságok, a' kik kendőznek, festékeccel orczáikat szépegetik és ékesgetik hogy már, mint Jezabel.” Sajószentpéteri, 1712–1713 [2008]. 67. Sajószentpéteri mind Medgyesi, mind pedig a forrás Voetius munkáját ismert hivatkozásai alapján.

²⁹ Medgyesi, 1636. 546–547. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 136–137.

³⁰ Medgyesi, 1636. 547. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 137.

³¹ Medgyesi, 1636. 548–549. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 137–138.

³² U.o. A Praxis középkori forrásairól, illetve az egyháziaktól származó idézetekről lásd Gábor, 2008. 86–93.

körül tánc sokat idézett története (2Móz 32,6–19). Utal még a korintusiakhoz írt levélre (1Kor 10,7) is.³³ Figyelmeztetése pedig így hangzik: „[...] kenszerítlek tegedet ki ez igéket olvasod, mint ha szintén az Christus es az ő Szent Angyalinak tekintetek előtt felelnél amaz napon, hogy fontold es gondold meg ugyan valoban, hogy ha az Tantzolas, Alakozas, Alortzas jadtzas, Kartyazas, Korkkazas, Ostablazas, Latorkodas, Lövödözes, Laptazas, Vadak rytatasa [értsd: elejtése –K.M.], Tobzodas, Duskazas es több effele balgatag hivsagok, farsangalások, maymoskodások, komondarozásokm oly magad gyakorlasié mellyeket Isten meg aldana es az Szombat nap szabadosokká tenne. [?]”³⁴

Medgyesi Parxis Pietatis-ának egyik igen jellemző vonása a dörgedelmes, elrettentő stílus alkalmazása, amely az eredeti szövegnek kevésbé volt a sajátja, így annál a magyar változat jóval hosszabb is:³⁵ „Hald meg ezt, es reszkess meg, Oh hivsagos időnek hivsagos iffusaga! Oh mindenestül meg hidegedett es az Isten kegyelmének erzesetül üres szív!”³⁶

Külön kiemeli, hogy az Úr második eljövele az Úr napján történik majd. Figyelmeztető kérdése, hogy mi történik majd akkor, ha az Úr eljövele előtti percekben az előbbi tevékenységeket űzik. Ezt egyébként a táncolásra utaló, e helyeken negatív festésű igékkel érzékelteti: „Meg az legh hivsagosb nyavalyas-is inkább kíványa ám akkor [az Úr második eljöveletekor – betoldás tőlem, K.M.] az Egyházban le-terdeplet állapottyában valo imadkozasa, hogy nem mint Bak modon valo ugralasa [kiemelés tőlem, K.M.] felyül el-ragadatni. Ha penig ez sem indittya őket, még is mindaza által, kerem emlekezzenek meg a mi tisztatalan Tobzodoink, hogy midőn ekkeppen szökődöznek [kiemelés tőlem, K.M.] az Urnak Napjan (az urnak Parantsolattya ellen) tsak az Veremnek szelin szökdetnelnek [kiemelés tőlem, K.M.], es nem tudhattak mellyik esik közüllök előszer abban. Melyben ha kik egyszer meg teretlen be-esik, semminemű hatalom ki nem szabadithattya őket az hatalmas Istennek bosszú allasa alol [...]”³⁷

Medgyesi heves prédikátori temperamentuma tehát e műben, a táncolással kapcsolatban is megmutatkozik.

A Praxis Pietatison kívül említhető még a Lelki Ábécé című kis könyvecske is, amelyet először 1645-ben Gyulaféhváron adtak ki, de alapvetően az 1684. évi keresdi kiadása ismert. Ebben röviden kitért a mulatozás témájára is, és a Praxishoz nagyon hasonló álláspontra helyezkedett: „[...] vagon ideje az nevetésnek. Praedik. 3.4.”³⁸ Ennek helyes, „tisztességes” módját illetően kijelenti, hogy [...] „nem lévén azok vagy az elmének vagy az testnek gyakorlasi,” illetve Pálra hivatkozva amellet érvel, hogy „Szent Pál öszve köti az örülést a’ könyörgéssel, azt akarván előnkben adni, hogy az öröm gonos dologgá lészen. ha az könyörgésnek akadályára szolgálánd.”³⁹ E megközelítés eleve kizárja a testi örömszerzés legtöbb formáját, így a táncolást is.

A Medgyesi-féle fordítás debreceni kiadásakor a város még a protestáns ortodoxia fellegvárának számított. Az a vita, amely a puritánus eszmék képviselői, illetve az ortodox nézeteket vallók között zajlott, a táncolás kérdését alapvetően nem érintette. Jól látszik ez például abból, hogy Medgyesi nagy ellenfele, Geleji Katona István erdélyi püspök a kánongyűjteményében (a Praxis Pietatis debreceni kiadása után pár évvel, 1649-ben) a puritán

³³ Bálványimádók se legyetek, mint közüllük némelyek, amint meg van írva: „Leült a nép enni, inni és felkelt játszani. (1Kor 10,7)

³⁴ Medgyesi, 1636. 549–550. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 138.

³⁵ Az eredeti szöveg bővítésének módjáról és okairól lásd erről részletesen Petróczi, 1997. 635–649.

³⁶ Medgyesi, 1636. 550–551. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 139.

³⁷ Medgyesi, 1636. 552–553. Vö. a felújított szövegű kiadással: Medgyesi, 2003 [1636]. 139.

³⁸ Medgyesi, 1645 [1684]. 25.

³⁹ Medgyesi, 1645 [1684]. 25.

prédikátorok számára olyannyira fontos szombattörés témája más nyelvi megfogalmazásban ugyan, sokkal pragmatikusabban, de azonos szándékkal van jelen (LXVII. kánon): „[...] a templomban, vagy ha ez nincsen, az istentiszteletre rendelt bármely más helyen a reggeli szónoklat vagy könyörgés után, rendesen ugyan kedden és szerdán, de ha rendkívüli esetek kívánják, a hétnek többi napjain is, a szombatot és vasárnapot kivéve. Mindazáltal azon feltétellel, hogy a kézfogók vagy lakodalmak úrnapiokon ne tartassanak; ami az ország nyilvános intézménye által is komolyan tiltatik, hogy így t. i. a mi Urunk Jézus Krisztusnak szentelt nap a részesség, bujaság, tánc és más aljasságok [kiemelés tőlem, K.M.] által, melyek a lakodalmakban előfordulni szoktak, – az Isten nagy bosszantásával meg ne fertőztessék, s eképpen a Krisztus napja szentségtörőleg a Bakhus és Vénus napjává ne változtassék.”⁴⁰

A LXXX. kánon a lelkészek világi foglalatokodástól és mulatozástól való tilalmát tartalmazza, ugyanakkor összességében is jól illusztrálja a táncolás morális megítélését azzal, ahogyan más erkölcstelenségek között helyezi el: „[...] a táncról és bohóci ugráncdozásoktól [kiemelés tőlem, K.M.] tartózkodjanak. Különbösen az egyház kemény ítéletét akár szóval, akár tettel elkövetett vétkek minőségéhez képest semmiképpen el nem kerüljük; hanem vagy egy időre felfüggesztetnek szent hivataluktól, mint az uszorások, üzérkedők, csaplárkodók, bohócoskodók, táncosok, viadorok, [párbajozók] istenkáromló szitkozódók, bűnösen esküvők stb., vagy ünnepélyesen ki is közösítettnek, mint a megátalkodottak s a törvényeket konokul megvetők és semmi más fenytékkel meg nem téríthetők; vagy végül mint gyilkosok és világosan bebizonyult tolvajok végleg letétetvén, a polgári hatóságnak méltó megbüntetés végett átadatnak. [...]”⁴¹

A lelkészek – illetve családtagjaik –⁴² példamutató és mértékletes életmódjáról szóló gondolataiban és elvárásaiban is mértéktartó képet tükröz a LXXXII. kánon: „Azonban mind a menyegzői mind más tisztességes lakomákban is jelen lenniök szabad, csak hogy a tisztesség és kegyesség határát azokban át ne hágják, magukat a poharazókhoz és dőzsölökhöz ne aljasítsák, hanem józanon és tisztességesen viseljék, hogy példájukkal más vendégtársaikat is a kegyességre és mértékletességre indítsák, sőt azokat még szavaikkal is a szerfeletti kortyosságtól, trágárságtól és pajzánkodástól lebeszéljék, s minden alkalmat megragadjanak, hogy azok mulatságába a Szentírásból valamely üdvös beszédet elegyítsenek, amellyel azokat a hitvány és hivalkodó beszédektől és bakszerű ugráncdozástól [kiemelés tőlem, K.M.] elvonják. Midőn pedig a már bortól nekihevülők intéseiket süket füleik mellett elbocsátani, kényüknek áldozni [szenvédélyüknek hódolni] és táncra kerekedni [kiemelés tőlem, K.M.] kezdenek, a lelkipásztorok keljenek fel, s azok kedvező engedelmevel távozzanak, hogy jelenlétükkel azok kicsapongását helyeselni ne láttassanak. A másként cselekvők kemény megfeddésre méltók.”⁴³

Kiemelve tehát a korabeli ortodox álláspont hasonlatosságát a puritán megközelítéssel (egyúttal ezzel is erősítve az ortodox-puritán sematizmus korábbi szakirodalmakat jellemző megközelítésének kritikáját)⁴⁴, mégis azt mondhatjuk, hogy utóbbi stílusában, tartalmában,

⁴⁰ Geleji, 1649. 34–35.

⁴¹ Geleji, 1649. 44.

⁴² Geleji, 1649. 47–48.

⁴³ Geleji, 1649. 46.

⁴⁴ Péntes, 2014. 199.; Csorba, 2008b. 58–59. A táncolás megítélésére vonatkozó források elemzése egybecseng Péntes Tiborc Szabolcs nézetével: „Nem lehetséges, hogy a szigetországi puritánok a magyar református egyház történetétől és hagyományaitól távol álló, radikális céljainak átültetése helyett a reformáció és a (késő-) humanizmus tradícióit folytató és a semper reformanda (kiemelés az eredetiben – K.M.) jegyében megújító folyamatnak lehetünk szemtanúi, melyben a puritán tanok csak a németalföldi egyetemeken megszürt és a kálvinista hagyományokkal egyeztetett formában vannak jelen? Talán sokkal vékonyabbak az ortodoxok és a puritánok közötti törésvonalak, mint azt eddig gondoltuk.” Péntes, 2014. 11.

részletezettségében is nagyobb teret szánt a táncolás kérdésének, jóllehet a kegyes élethez szükséges moralitás szövetének mélyebb rétegeiben helyezte el. A puritánok érdeklődésének horizontjában mindig is ott állt a népi, populáris kultúra, pontosabban annak megregulázási szándéka (e tekintetben nem különbözött a 16. századi reformátorok álláspontjától). Csorba Dávid egy tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy az angol prédikátorok előszeretettel szólaltak fel a különböző testi játékok, a sport ellen. Nem csupán a megengedett játékok, sportok, szórakozási formák típusát szabályozták, hanem azok alkalmát is, kerülve többek között a vasárnapi istentiszteleti időszakokkal való keveredésüket.⁴⁵ Ez a puritán megközelítés került beemelésre a magyar reformáció eszmei áramlatába, többek között a Medgyesi-féle Praxis Pietatis kiadással.

Medgyesi Pál kortársai

Az angol puritanizmus szellemi hangulatát közvetítette Medgyesi mellett Diószegi Bónis Mátyás (1622–1668 u.) is. A 17. századi magyar protestáns irodalom kevésbé ismert képviselője 1639-ben iratkozott be Debrecenben, majd 1647 és 1650 között Franekerben, Leidenben és Groningenben folytatott tanulmányokat. Magyarországra visszatérve Szentjobbon, majd Biharon, Hajdúszoboszlón és Püspökladányban szolgált.⁴⁶ A részegségről szóló munkáját, pontosabban fordítását⁴⁷ még 1649-ben, Leidenben jelentette meg. Az írás tehát egyetlen bűn köré szerveződik, festői, igazán elrettentő leírások sorozatából áll. Különösen erőteljes a részeg ember testének külső és belső leromlásáról készült leírás, amely egyébként az angol eredetiből hiányzik és Kádár Judit Ágnes szerint ez a középkori memento mori-kultuszból származik.⁴⁸ Bár Diószegi Bónis a részegeskedést számos más bűnnel is összekapcsolja, különösen a paráználkodással, a kocsmázással, a lakodalmakba járással, vendégeskedéssel, a táncolást mégis alig említi. Csupán a részeg ember – a puritánok számára oly fontos, fentebb már említett – időpazarló, helytelen cselekedetei kapcsán utal rá:

„Igy azert az reszegessek avagy semmit nem tselekesznek, avagy ollyat mely rosszab az semminél: de minden ő tselekedetek nem egyéb hanem az ő buja kevánságoknak szolgáló eleg-tétel, és tellyes egész ő életek semmi nem egyéb hanem az Isten teremtet allatinak viszontagsággalvaló el nyelések, és ki okádások: kik közzül sokan egész életeket az boritalban töltik el. az ő ágyokbol fel kelven mennek az vendégsegeben avagy kortsomára, (mert az reszeges embernek nem tetszik az bor ital ha az tovere nem mehet,) a vendégsegeből (midőn buja kevánságoknak eleget tettek) vissza az agyban. és így mulattyák az esgez napot el dorbezolásban, tántzolásban, és egyeb fertelmes dólgoznak tselekedetiben mert azok tsak szinten enni s-inya ulnek le, és alunni feküsznek le [...]”⁴⁹

Diószegi Bónis megemlíti ugyan Heródes esetét is, de a korábban és később is gyakorta alkalmazott lehetőséget elvetve itt sem említi meg a táncolás bűnét, Salome táncára egyáltalán nem tér ki.⁵⁰ Jóllehet a munka radikális javaslatokban is igen gazdag – „Sőt ez illyen részeges és tobzódó emberek nem meltok egyeb bötsültre, hanem hogy az Istennek törvenye szerent

⁴⁵ Csorba, 2011. 80–83.

⁴⁶ Az életrajzi adatokat lásd Kádár, 1991. 89.; illetve újabban Péntes, 2014. 158–159.

⁴⁷ Az eredeti mű a Junius Florilegus álnév alatt működő Richard Younge *The Drunkard's Character* című (1638) nagy terjedelmű alkotása, amely 1649-ben *The Odious, Despicable, and Dreadfull Condition of a Drunkard* címmel is megjelent. Az angol mű részletes ismertetését lásd Péntes, 2014. 160–163.

⁴⁸ Kádár, 1991. 90.

⁴⁹ Diószegi Bónis, 1649. 42.

⁵⁰ Diószegi Bónis, 1649. 44.

kövekkel veretessenek agyon [...]”⁵¹ –, mégsem jellemző rá az angol puritanizmus radikalizmusa. Pénzes Tiborc Szabolcs ugyanis igazolta – a fordítás alapjául szolgáló eredeti szöveg vizsgálatával –, hogy Diószegi Bónis a saját szövegéből minden angol vonatkozású szakaszt kivett, talán a Geleji-kánonok hatályba lépése, talán egyfajta öncenzúra miatt, hogy ne tűnhessen radikálisnak, independensnek. Az angol utalások nélkül viszont a szöveg vallási- és politikai szempontból is annyira semlegessé vált, hogy az már – Pénzes szerint – nem is tekinthető puritán irodalomnak.⁵²

Medgyesit követően a puritán bűnkatalógus folyamatosan napirenden volt, hol a közösség romlását előidéző tényezőként, hol pedig az egyéni üdvösség akadályaként. Előbbire példa Nagyar Benedek (1611–1661) Orthodox Christianusának (Várad, 1651) ajánlása, amelyben a magyarság bűneit így összegzi: „A haszontalan fű-is ha széles gyökeret verhet, nehezebben szakasztatik-ki a földből. Ezekhez hasonlók a Magyar keresztyéneknek régi meg-rögzött, mélyen meg-gyökerezett haszontalan szokott bűnök, ugy-mint tánczok, részegeskedések, egészségért valo ivások, czifra pohár mellett valo köszöntések, helytelen esküvések, lélek mondások, és több megszámlálhatatlanok.”⁵³

Nagyari egyetlen, igen terjedelmes munkája a borosjenői szolgálata alatt jelenhetett meg. Főként angol szerzők munkáiból készült fordítás, ugyanakkor van néhány magyar vonatkozású betoldás Nagyaritól, ilyen például a Pál rómaikhoz írt levele alapján készült és a puritánok számára oly annyira fontos jó cselekedet kérdéséről is elmélkedő ajánlásból fentebb idézett szakasz. A mű Medgyesi munkájával rokonítható, de az Orthodox Christianus „valójában egy semleges hangvételű életvezetési tanácsadó, markáns puritán vonások nélkül.”⁵⁴

Medgyesi Pál biblikus beszédei sok tekintetben köszönnek vissza Báthori G. Mihály (1631–1669) munkáiban.⁵⁵ Ahogyan Csorba Dávid megállapította, a teológiai szakirodalom által kánaáni nyelvnek nevezett biblikus nyelvhasználatnak kimutathatók a korstíluszerű jegyei: Vizsgált korszakunkban ilyen a jeremiás hang (vagyis az Ézsaiás-, Jeremiás- és Ezékiel-kommentárok feltűnése), amely kapcsolatba hozható a 17. századi prédikátori stílussal.⁵⁶ Báthori G. Mihály esetében is igaz mindez. A 17. század közepének egyik legjelentősebb prédikátor lelkésze, noha életműve nem nagy terjedelmű. Egyetlen nyomtatásban megjelent műve a Hangos trombita című prédikációs kötet,⁵⁷ amely 1664-ben Debrecenben jelent meg, akkor, amikor Báthori már debreceni lelkészként szolgált Nógrádi Mátyás és Komáromi Csipkés György mellett.⁵⁸ A szerző által később kötetbe szerkesztett tizenöt beszéd 1658 és 1664 között keletkezett és három nagyobb szerkezeti egységre csoportosul: 1) az 1658 januárjában a medgyesi országgyűlésen elhangzott prédikációk; 2) az 1660 februárjában Barcsay Ákos ellen mondott hat beszéd; valamint 3) az előző évek (1664-ig) eseményeinek értelmezése – egyébiránt a wittenbergi történelemszemlélet

⁵¹ Diószegi Bónis itt Mózes V. könyvét hivatkozza: „[...] és így szóljanak a város véneihez: Ez a fiú engedetlen és konok, nem hallgat a szavunkra, dorbézoló és részeges. Akkor kövezzék azt halálra a város férfiai mind. Így takarítsd ki a gonoszt a magad köréből! Az egész Izráel hallja meg ezt és féljen!” (5Móz 20,21–22). Ugyanakkor a halálra kövezés, mint büntetés az engedetlen fiúé és nem önmagában a részegeskedésért járt az ókori Izraelben.

⁵² Pénzes, 2014. 159, 194.

⁵³ Nagyar, 1651. https://library.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_0855/?pg=25&layout=s

⁵⁴ Pénzes, 2014. 92. A mű értékelése ugyanitt 93–96.

⁵⁵ Csorba, 2008b. 36.

⁵⁶ Csorba, 2008b. 36.

⁵⁷ Hangos trombita, az az olyan prédikációk, melyekben Erdely és Magyar ország romlásának és pusztulásának okait a Szász Meggyesi gyűlésben az ország három nemzetből való fő fő rendei előtt közönséges helyen predikáltott és ki jelentet az akkori méltóságos választott fejedelemnek udvari predikatora, es mostan a debreczeni Ecclesiának tanítója közönségesse tött s ki bocsátattott töb alkalmatosság szerint valo predikációkkal Bathori Mihaly. RMK I. 1010–1011.

⁵⁸ Lásd Zoványi, 1977. 57. Lásd továbbá Csorba, 2013. 133.

gyében –,⁵⁹ többek között Góg és Magóg példázata alapján (7–12. prédikáció), debreceni prédikációkkal (13–16. prédikáció), például 1660 áprilisából (a Szejdi-járás kapcsán) és 1662-ből (a templom zsindelezése és az iskola építése kapcsán). Ide sorolandó a fejedelem fia, Rhédey László temetésén elhangzott két, 1663-as prédikáció is.⁶⁰ A megyesi országgyűlésen elhangzott beszédek célja, hogy magyarázzák Erdély és Magyarország „romlásának és pusztulásának” okait azon az országgyűlésen, amelyet a balsikerű lengyelországi kudarc után letett II. Rákóczi György helyére fejedelemmé választott (1657) Rhédey Ferenc hívott össze helyzete megerősítése érdekében (1658), amely azonban Rákóczi visszahívását is eredményezte. Báthori harmadik prédikációjára a Rákóczi bevonulását követő napon került sor, míg az előbbi kettőt még Rhédey regnálása idején tartotta. Ez a sajátos, diplomáciailag kényes helyzet eredményezte azt a megoldást, hogy bűnkatalógusát társadalmi csoportok szerinti bontásban prezentálta, amivel bizonyos bűnöket a fejedelemhez (tehát Rákóczihoz), másokat viszont az alattvalókhöz, vagyis az országgyűlési rendekhez köthetett, sajátos áthallást teremtve ezzel az egyébként a nemzet bűnösségét kimondó prédikációkban.⁶¹

A táncellenesség témája tekintetében csupán az első prédikáció érdemel figyelmet. Itt Báthori ószövetségi példák alapján végigvezeti az isteni büntetés négy formáját, majd kinyilvánítja, hogy nemcsak az ókori Izraelben, de Magyarországon és Erdélyben is léteznek azok a vétkek, amelyek az Isten általi büntetést érdemlik. A „közönséges” bűnök az egész népben megtalálhatók, nem csupán a fejedelmekben. Az általa „czégéresnek” nevezett⁶² Isten elleni öt legfőbb bűn: 1) az Ige meg nem tartása és hirdetőinek megvetése; 2) a színlelt vallásgyakorlat; 3) az elégtelen vallásos nevelés és annak következményei; 4) a szombattörés és 5) a káromkodás.⁶³ A bűnök második nagy csoportja a „kiváltkeppen való vétkek”⁶⁴, amelyek már egy-egy társadalmi réteghez kapcsolódnak. A fejedelmek és előljárók bűneinek ötös csoportosítása után⁶⁵ – szándékosan nem beszélve a prédikátorok és tanítók bűneiről – a „nép és község között” meglévő bűnöket foglalja ismét ötös egységbe. E szakasz külön érdekessége, hogy a középkori bűnkatalógusokból jól ismert szerkezet tűnik elő, noha nem a megszokott hetes tagolásban: 1. A „meghasonlás” bűnének jellemzésekor a kevélység egy-egy attribútuma tűnik fel és Báthori az ország romlásának legfőbb okaként említi.⁶⁶ 2. „Az Isten ajándékival való gonoszul élés” példái az ételben, az italban és az illetlen ruházatban mutatkoznak meg Báthori szerint. Itt egyrészt ismét – az előbbi passzusnál sokkal egyértelműbben – a kevélység, másrészt mértéktelen kapzsiság, fősვნység középkori bűnei elevenedek újra meg. Ézsaiás citálása mellett⁶⁷ Ámósz próféta könyvének a kevélység büntetésére

⁵⁹ Dohi, 2008. 74.

⁶⁰ Erdős, 2022. 91. A halotti prédikációk a kötethez szerkesztve jelentek meg 1664-ben: Halotti predikacio, mellyet a nehai metosagos groff Redei Laszlonak, az erdelyi ...fejedelemnek egyik tanacsának, Maramaros varmegyének örökös fő ispanyanak [!], Sepsi, Kezdi és Orbai Szeknek fő kapitannyanak meg hidegedet teste felet predikallot Bathori Mihaly D. e. m. p. A. 1663 d. 22. Iulii. (RMK I. 1011). A gyűjtemény szerkesztési elveiről lásd még Dohi, 2008. 73–74.

⁶¹ Erdős, 2022. 92.

⁶² Báthori, 1664. 13. Illetve „szarvas” vétkekként lásd Báthori, 1664. 15.

⁶³ Báthori, 1664. 13–14.

⁶⁴ Báthori, 1664. 16.

⁶⁵ Báthori, 1664. 16–18.

⁶⁶ A Báthori által – többek között – hivatkozott újszövetségi hely: „[...] Minden ország, mely meghasonlik önmagával, elpusztul, és egyetlen város vagy ház sem maradhat fenn, amely meghasonlik önmagával.” (Mt 12,25); valamint: „Ha pedig egymást marjátok és fajjátok, vigyázatok: el ne emésszétek egymást!” (Gal 5,15). Báthori, 1664. 18–19.

⁶⁷ „Azon a napon eltávolítja ékszereiket az Úr: a lábperceket, a napocskákat és holdacskákat, a függőket, karpereceket és fátlyakat, a fejdíszeket, lábláncokat, díszes öveket, az illatszerez szelencéket és a talizmánokat, a gyűrűket és orrpereceket, a díszruhákat, a köpenyeket, sálakat és tarsolyokat, a tükröket, az alsóruhákat, a turbánokat és vállkendőket. Akkor a balzsamillat helyén bűz lesz, az öv helyén kötél, a fodorított haj helyén kopaszság, a díszköpeny helyén daróc, a szépség helyén szegénybéllyeg. Embereid fegyvertől hullnak el, vitézeid a harcban. Szomorkodnak és

vonatkozó szakaszának hivatkozása teszi ezt egyértelművé. Míg azonban a próféta ekképpen szól a citált részben – „Hárfakísérettel danolásznak, és azt hiszik, hogy zenéjük olyan, mint a Dávidé. Kehelyből isszák a bort, és finom olajjal kenik magukat, de József romlásával nem törődnek” (Ám 6,5–6) –, addig Báthori kifejezetten táncellenes megnyilatkozást tesz, összekapcsolva a bűnt az Ézsaiás-féle büntetéssel, ahol viszont a táncolás kérdése nem szerepel: „A' könyű tántz nehéz vasra fordul, a' vigasság keserűségre, a' hegedűszó éjjeli nappali nyögő járja.”⁶⁸ A 3. továbbra is a kevélység kérdését taglalja, majd a 4. a tudatlanságot ostorozza, amely már inkább a 17. századi puritán műveltségsmény hozadéka.⁶⁹ Végezetül az 5. a hadakozásra, háborúra való vágy bűnét emeli ki. „Ezek a' vétkek mellyért az Isten tüzet gerjeszt Erdély és Magyar Ország kapuiban. Ezekkel a' vétkekkel meg haladgya a' Magyar nemzet még a' pogányokat is.”⁷⁰

Jóllehet, Báthori G. Mihály prédikációi mindösszesen egyetlen alkalommal említik a táncot, hasonló bűnkatalógussal és a bűnök ilyen felosztásával a korszakban nem találkozunk.⁷¹ 1664-ben megjelent munkái – az egy évvel korábban, 1663-ban elhunyt – Medgyesi Pál műveinek egyfajta folytatásának tekinthetők, illetve előremutatnak a Martonfalvi-korszakra. Munkájának jelentősége emellett abban is megragadható, hogy újra életre keltette a már elfeledett társadalomkritikus, ostorozó ószövetségi prófétai beszédmódot, illetve coccejánus stílusban meg is újította azt.⁷²

Befejezés

A népi nevetéskultúra, a táncolás és szokásalkalmainak református egyházi értelmezésében és megítélésében a 17. század derekán kibontakozó puritanizmus nem eredményezett alapvető változást. Nem is tehetne, hiszen a keresztény erkölcsiség morálteológiai alapjait ekkor is az egyházatyák korától a középkoron át húzódó gondolati és kulturális örökség jelentette, amely a táncolással szemben alapvetően elítélő álláspontot képviselt és csak teológiai, exegetikailag jól körülhatárolt esetekben engedélyezte azt. A puritanizmus újdonsága egyrészt pont ebben, a táncolás ügyére is kiterjesztett adaforon-kérdésben, másrészt a hangvételben keresendő. A korszakban a kegyes cselekedetek, egyáltalán a helyes cselekedetek mikéntje a prédikátori diskurzus egyik központi kérdésévé vált, amely nem csupán a táncolás bizonyos formáinak („fajtalan”, „szemtelen” táncok) korábbi korokban is hangoztatott erkölcsstelenségére utalt, hanem önmagában a táncolás haszontalanságát emelte ki, tehát a kegyes, megszentelt életvitel egyik akadályaként nevezte meg. Ehhez társult a puritanizmus jól ismert stílusa, erőteljes, feddőző, rettentő képekben igen gazdag beszédmódja, amely jelentősen fokozta a táncolással szemben álló erkölcsi prést.

gyászolnak a kapukban és kifosztva ülnek a földön.” (Ézs 3,18–26).

⁶⁸ Báthori, 1664. 19.

⁶⁹ Erdős, 2022. 94.

⁷⁰ Báthori, 1664. 20.

⁷¹ Erdős, 2022. 94.

⁷² Csorba, 2008b. 38. Lásd még Csorba, 2013. 126.

Irodalomjegyzék

Források

- Báthori G., Mihály (1664): *Hangos trombita, az az olyan predikációk, melyekben Erdely és Magyar ország romlásának és pusztulásának okait a Szász Meggyesi gyűlésben az ország három nemzetből való fő fő rendei előtt közönséges helyen predikáltott és ki jelentet az akkori méltóságos választatot fejedelemnek udvari predikatora, es mostan a debreczeni Ecclesiának tanítója közönségesse tött s ki bocsátatott töb alkalmatosság szerint valo predikációkkal Bathori Mihaly, RMK I. 1010–1011, 1664, elérhető: https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/00/45/dd/1/RMK_I_1010_1011__opar.pdf. [utolsó letöltés: 2024. 11. 01.]*
- Diószegi Bónis, Mátyás (1649): *Az részegesnek gyölölséges, utálatos es rettenetes állapottya, mely le rajszoltatott szinten ugy a mint vagydon, azoknak kedvekert, kikben még ez undok es otsmany reszegeseg... fészket nem vert: Hogy azok ennek ektelen abrazattat meg tekintven, meg rettennyenek es az halálnak utarol vissza terjenek / Mely irattatott es ki botsattatott... Iunius Florilegus Anglus által, es magyar nyelvre fordittatott Dioszegi Bonis Matyas által. Lejdában. Leffen Peter által. RMK I. 820, 1649.*
- Geleji Katona, István (1649): *Egyházi kánokok, melyeket részint a magyarországi, részint az erdélyi régi kánonokból egybegyűjtött s a kor kívánatához képest több másokkal is bővített és kissé jobb rendbe szedett Geleji Katona István, az erdélyi igazhitű egyházak püspöke. 1649. Szerk. Kiss Áron. Kecskemét: Szatmári Református Egyházmegye, 1875. Digitalizált változat: http://leporollak.hu/egyhtori/magyar/KA_GELEJ.HTM#JEGYZ7 [utolsó hozzáférés: 2024. 11. 15.].*
- Medgyesi, Pál (1636): *Praxis Pietatis, Az az: Kegyesség-Gyakorlas. Melyben be-foglaltatik, mint kellyen az Hivő keresztyen embernek, az Isten es a maga igaz ismeretiben nevededni, életet naponként, Istennek szelelmére intezni, csendes lelkiismerettel költeni, es futásának eltöltése utan boldogul vezetni. Fordittatott Angliai nyelvből, az Magyar keresztyeneknek, ez szomorúsagos utolsó időkben, kivaltkeppen valo vigasztalásokra, es hasznokra. Medgyesi Pal, Úr Jesus Christus egy igyü Szolgaja által, Debreczenben, Nyomtatta Fodorik Menyhart 1636, RMK I. 657, elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_0657_RM_I_8r_0039/?pg=2&layout=s [utolsó látogatás: 2024. 10. 16.]*
- Medgyesi, Pál (1684): *Leiki ábécé.* RMK 1319. Keres. https://library.hungaricana.hu/hu/view/RMK_I_1319/?pg=20&layout=s [utolsó látogatás: 2025. 06. 29.]
- Medgyesi, Pál (2003): *Praxis Pietatis, azaz kegyesség gyakorlás.* [Válogatott és szerkesztett, felújított szövegű kiadás]. Kolozsvár: Koinónia Könyvkiadó. 2003.
- Nagyari, Benedek (1651): *Orthodoxus Christianus, az az igaz vallásu keresztyen, melynek nevezeti alatt az igaz és Isten előtt meg-igazító hit szerző okaival, tulajdonságival és azokat követő szükséges dolgokkal a Szent Írás szerint... le-iratik... mely egynehány anglus és deák authororkbol oszveszedetetett... az Isten beszédére meg-eső lelkeknek vigasztaltatásokra Nagyari Benedek, a boros jenői sz. gyülekezetnek méltatlan praedikatora által. Varadon [Várad]. 1651. L.D.B.J. [Lukáts Deák Borosjenő] egyik patronus költségével [Szenci Kertész]. RMK I. 855.*

(Sajó)Szentpéteri, István (2008): *Ördög szára-bordája. Az által gyakoroltatni szokott, s nagyon lábra kapott, és lábain meg-állapodott Ördög munkája, a Dohányzás meg-töretése, az Isten beszédének Pörölye által, hét Prédikációkban foglalva, melyeket főv-képpen a Jésus választott edényének írásból vött és szedegetett Szent-Péteri István. Az Úr Jésus Christus Haszontalan Szolgája, és a T. Lóki Ecclesiának akkori Tanítója, 1712–1713* (reprint: Budapest, L'Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, 2008).

Szakirodalom

- Bán, Imre (1976): *A magyar manierista irodalom*. Bán, Imre: Eszmék és stílusok. Irodalmi tanulmányok. Budapest, Akadémiai Kiadó. 168–185.
- Csorba, Dávid (2008a): „*A' sovány lelket meg-szépíteni*”. *Debreceni prédikátorok (1657–1711)*. Debrecen, Hernád Kiadó.
- Csorba, Dávid (2008b): *A puritán formakincs mítosza: A keserű-édes kifejezés*. Fazakas Gergely, Tamás; Györi L., János (szerk.): Medgyesi Pál redivivus. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 32–44.
- Csorba, Dávid (2011): *A zászlós bárány nyomában. A magyar kálvinizmus 17. századi világa*. Debrecen – Budapest, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet – Kálvin Kiadó.
- Csorba, Dávid (2013): Komáromi Csipkés György, a „megtébolyodott Notarius”. *Studia Litteraria*. 3–4. sz. 108–145.
- Dohi, Zsuzsanna (2008): *Egy 17. századi temetési beszéd reprezentációs lehetőségei*. Korondi, Ágnes; T. Szabó, Levente (szerk.): *Értékek és ideológiák az irodalomban*. Kolozsvár, Kolozsvári Magyar Irodalomtudományi Tanszék – Kolozsvári Láthatatlan Kollégium. 67–83.
- Erdős, Zoltán (2008): *Antropológia és etika Köleséri Sándor műveiben*. *Iskolakultúra Online*, 2. sz., 67–91.
- Erdős, Zoltán (2022): *Bűnkatalógus és politikai program Báthori Mihály prédikációiban*. *Erdélyi Múzeum* (84. sz.), 91–100.
- Fazakas, Gergely Tamás (2005): *Medgyesi Pál: Praxis Pietatis azaz Kegység Gyakorlás*. *Egyháztörténeti Szemle*. (1. sz.), 116–122. (recenzió)
- Fazakas, Gergely Tamás (2008): *Az imádság testi kifejeződései az angol és a magyar puritanizmusban. Az 1643-as Praxis Pietatis filológiai és ikonográfiai kérdései*. Fazakas, Gergely Tamás; Györi L., János (szerk.): Medgyesi Pál redivivus. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 95–147.
- Fekete, Csaba (2008): *Praxis praxisa, avagy fordító puritánság Medgyesi nyelve alapján*. Fazakas, Gergely Tamás; Györi L., János (szerk.): Medgyesi Pál redivivus. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 173–186.
- Gábor, Csilla (2008): *Kegység és (inter)konfesszió*. Fazakas, Gergely Tamás; Györi L., János (szerk.): Medgyesi Pál redivivus. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 85–94.
- Györi L. János (2003): *Kegességi sikerkönyv a XVII. században. A Praxis pietatis magyarországi útja*. Medgyesi Pál: Praxis Pietatis, azaz kegyesség gyakorlás. Kolozsvár, Koinónia Könyvkiadó. 277–298. [Válogatott és szerkesztett, felújított szövegű kiadás].

- Kádár, Judit Ágnes (1991): *Egy XVII. századi magyar-angol kapcsolat nyomában (Diószegi Bónis Máttyás és Richard Younge)*. Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. British and American Philological Studies (Acta Academiae Paedagogicae Agriensis: Nova series; Tom. 20). 87–97. https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/642/1/87-97_Kadar.pdf [utolsó látogatás: 2024. 07. 16.]
- Kavacsánszki, Máté (2019): *A tánc és „az utolsó idő” bünei Tolnai Decsi Gáspár prédikációiban*. Bihari Nagy, Éva; Sályi Szilvia (szerk.): *Vallási néprajz 16*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. 9–34.
- Kavacsánszki, Máté (2024): *„A’ könnyű tántz nehez vasra fordul...” Ortodox és puritán vonások a kora újkori népi tánc- és nevetéskultúrára vonatkozó debreceni református egyházi forrásokban*. Hodossy-Takács, Előd (szerk.): *Collegium Doctorum*. 20. évf. 2024/2. Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. 188–211.
- Kavacsánszki, Máté (2025a): *A kora újkori debreceni táncellenes egyházi irodalom kutatásának egy éve. Beszámoló a Szegedi Kis István ösztöndíj támogatásával végzett kutatásokról*. Táncutatási Értesítő, 1. sz., 59–64.
- Kavacsánszki, Máté (2025b): *„A’ tánczot el kerüllyed.” Martonfalvi Tóth György tanítványainak táncellenes prédikációi a 17. század utolsó évtizedeiben*. Kavacsánszki, Máté; Vadász, Márton (szerk.): *Hagyaték. Tanulmányok a 100 éve született Varga Gyula emlékére*. Debrecen. 317–342.
- Luffy, Katalin (2008): *Medgyesi Pál és a magyar puritanizmus. Historiográfiai áttekintés a kezdetektől az 1980-as évekig*. Fazakas Gergely, Tamás; Győri L.; János (szerk.): *Medgyesi Pál redivivus*. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 15–31.
- Pénzes, Tiborc Szabolcs (2014): *„Valakik Szikrának szárnya alatt vadnak...” Várad és a puritanizmus II. Rákóczi György fejedelemsége idején*. Nagyvárad, Partium Kiadó.
- Petrőczy, Éva (1997): *Egy fordítás háttértörténete - Lewis Bayly: The Practice of Piety, Medgyesi Pál: Praxis Pietatis*. Irodalomtörténeti Közlemények, 101. sz., 634–649.
- Petrőczy, Éva (2008): *Régi bort új tömlőbe – Néhány új szempont Medgyesi Pál Bayly-fordításának vizsgálatához*. Fazakas, Gergely Tamás; Győri L., János (szerk.): *Medgyesi Pál redivivus*. Tanulmányok a 17. századi puritanizmusról. Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár. 164–172.
- Tóvay, Nagy Péter (2004): *„Szabad hát a Táncz?” A tánc motívuma a 1–17. századi magyar és latin nyelvű egyházi irodalomban*. Sic itur ad astra. 1–2. sz., 169–260.
- Tóvay, Nagy Péter (2013): *Részegség és tánc*. Tánctudományi Közlemények, 1. sz., 69–88.
- Tóvay, Nagy Péter (2018): *Szentpéteri István táncbíró prédikációja*. Tóvay Nagy Péter (szerk.): *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez III*. Budapest, Magyar Táncművészeti Egyetem. 9–26.
- Zoványi, Jenő (1977): *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. Budapest: A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya.